

Salaperäiset kiertokiitäjät [*Agrius convolvuli* (L., 1758)] seurantaan

Matts Cygnel

Kirjoittajan osoite — Author's address

Matts Cygnel,
Kråkvikintie 15, 25870 Dragsfjärd,
matts.cygnel@dnainternet.net

Kiertokiittäjiä havaitaan Suomessa käytännössä joka vuosi ja eritoten valkotupakan (*Nicotiana glauca*) keksiminen aikuisten suosimaksi mesilähteeksi on 1990-luvun puolivälin jälkeen lisännyt kiertokiittäjähavain-
toja merkittävästi. 2000-luvulla kiertokiittä-
jiä on havaittu myös toukkina lounaissaaristossa kierroilla (*Calystegia* ja *Convolvulus*) (Välimäki ym. 2008). Toukkahavainnot vahvis-
tavat lajin pyrkivän lisääntymään Suomessa, mutta lajin talvehtiminen ei oletetta-
vasti onnistu maassamme. Olen ihmetellyt kiertokiittäjän esiintymistä omalla pihalla-
ni, joka sijaitsee Ab Kemiönsaarella Lou-
nais-Suomessa. Tarkemmin olen arvuutel-
lut lajin liikkuvuutta ja sitä edustaako osa
syksyllä havaituista perhosista kotimaassa
kehittyntä sukupolvea vai ovatko kaikki
vaeltajia. Kotipihiäni lähistöllä esiintyy tou-
kan ravintokasveja, jotka mahdollistaisivat
toukkien kehittymisen. Ydinkysymyksenä
on ollut jäävätkö pihamaallani tapaamani
yksilöt pyörimään samalle alueelle vai häi-
pyvätkö ne tiehensä ja jatkavat matkaansa
heti tankattuaan?

Vuosina 2005, 2006, 2007 ja 2010 havain-
noin kymmeniä kiertokiittäjäyksilöitä vuo-
sittain. Kaiken kaikkiaan tein ehkä 60–70

havaintoa. Kesällä 2010 pyydystin 27 yksi-
löö 22.8.–26.9. välisenä aikana. Jotta saisin
tietää mikäli samat yksilöt pyörivät illasta il-
taan pihapiirissäni, panin ensimmäiset yksi-
löt purkkiin. Halusin välttää turhaa tap-
pamista ja aloin systemaattisesti merkkaa-
maan kiertokiittäjiä vedenkestävällä tussil-
la siiven yläpintaan kirjoitettavalla yksilöllis-
ellä koodilla. Tein sen verannalla niin, että
pidin vasemmalla kädellä kiinni perhosen
lämpimästä ruumiista ja levitin etusiiven
kovaa muovialustaa vasten jotta sain tussi-
merkit paikoilleen. Koska on kysymys kiitä-
jästä, joiden siivenkärjet tahtovat kulua voi-
makkaasti, merkkaaminen kannattaa suo-
rittaa vain etusiipien keskiosille – ei lähelle
ulkoreunaa. Oikealle etusiivelle tuli nume-
rot 1–9 ja vasemmalle vastaavat kymmen-
luvut. Merkkaamisessa oli tarpeellista käyt-
tää enintään neljää merkkiä esimerkiksi nu-
meroille 1, 2, 3 ja 4. Kuvasta näkyy miten
sijoitin täplät: oikeanpuoleiset edustavat
numeroita 1 ja 2 ja vasemmanpuoleiset nu-
meroita 3 ja 4. Näitä merkkejä yhdistämäl-
lä sain perhoset yksilöllisesti merkatuiksi.
Valitettavasti sain vain 12 yksilöä merkkiin,
koska aloitin merkkaamisen vasta syyskuun
alusta alkaen.

Kiertokiittäjät eivät vaikuta paikkauskollisilta

Merkkillistä kyllä en saanut yhtään kierto-
kiittäjää vuosina 2008 ja 2009, vaikka niitä
lenteli esimerkiksi Ab Raaseporissa. Vuon-
na 2010 Raaseporista ilmoitettiin vain kuu-
si yksilöä, mutta pihamaallani yksilöitä oli
huomattavasti enemmän. Heräsi epäily,
että joinakin vuosina tänne lentäneet naa-
raat ovat alkukesästä laskeneet munansa,
joista kehittyi paikallinen kesäsukupolvi
tavallisempien kesäviipyjien amiraalin (*Va-
nessa atalanta*), kaali- (*Pieris brassicae*) ja

naurisperhosen (*P. rapae*) tapaan (ks. Hydén
ym. 2006). Kiittäjistä ainakin etelänpäiväkiit-
täjä (*Macroglossum stellatarum*) saattaa ke-
vätkesällä tapahtuneen vaelluksen jäljiltä
tuottaa kaksikin kotimaista sukupolvea sa-
man kesän aikana kuten esimerkiksi vuon-
na 2006 (Välimäki ym. 2008).

Kotimaista kantaa edustavien kiittäjäyk-
silöiden kohdalla voisi olettaa, että perho-
set pysyttelisivät paikallisina ainakin väli-
aikaisesti, jolloin näistä yksilöistä kertyisi
myös jälleenpyyntejä samalta paikalta pe-
rökkäisinä iltoina. Näin ei kuitenkaan mer-
kkaamieni kiertokiittäjien osalta käynyt. Kol-
me yksilöä tuli havaittua uudestaan heti sa-
mana iltana puolessa tunnissa – yksi jopa
kolmesti! Kaikesta päätellen perhoset ei-
vät siis vahingoittuneet tai edes merkittä-
västi häiriintyneet käsittelystä. Kokemuk-
seni mukaan merkintä-jälleenpyynti sopii
menetelmänä kiertokiittäjien seurantaan
erinomaisesti. Vaikka yksilöt saattoivat jää-
dä alueelle välittömästi merkkaamisen jäl-
keen, yksikään ei tullut takaisin seuraavana
iltana tai sen jälkeen! Havaintoni viittaavat
selvästi vaeltaviin yksilöihin, joskin 12 yksi-
lön otos näin liikkuvan lajin kyseessä olles-
sa on turhan pieni luotettavien johtopää-
tösten tekemiseen. Siksi merkkaamista olisi
hyvä tehdä useamman harrastajan voimin,
useammalla paikalla ja mahdollisuuksien
mukaan useana vuotena.

Sukupuolijakauman alueelliset erot ovat
myös mielenkiintoisia ja voivat kertoa yk-
silöiden alkuperästä, sillä tavallisesti vael-
lusten yhteydessä havaitaan ylimäärin naa-
raita paikallisiin populaatioihin verrattuna.
Lounaissaaristossa on todettu, että koirai-
den osuus on noin 75 % ja Helsingissä 10–
20 %. Minun Kemiönsaaren havaintomate-
riaalissa koiraita on noin 60 %. Tässä mieles-
sä havaittujen yksilöiden sukupuolen mää-
rittäminen on oleellisen tärkeää.

Merkinnät siipiin voi tehdä vedenkestäväl-
lä tussilla. Numeroiden sijaan voi yksilölliset
koodaukset tehdä helposti pistemerkintöjä
käyttäen.

TIMO LEHTO

Havainnointi onnistuu parhaimmin kukilta

Suomesta on saatu vähän kiertokiitäjiä alkukesästä (Hyönteistietokanta 2011). Tämä voi osittain johtua siitä, että aikuiset kiitäjät ruokailevat erittäin mielellään nimenomaan valkotupakalla, mutta myös syysleimulla (*Phlox*) ja petunialla (*Petunia*) (Hydén ym. 2006), jotka kukkivat suhteellisen myöhään ja siten vaikuttavat havaintojen kasaantumiseen todellista voimakkaammin syyspuolelle. Sinänsä helposti kasvatettava ja näyttävä valkotupakka vaatii lisäksi esiviljelyn alkukevällä. Valopyynti ei helpota kiertokiitäjien havainnointia valoisina kesäpäivinä, sillä laji tulee ilmeisen heikosti valolle pimeinä syysiltoina (ks. Lehto 2007). Omalta pihaltani en ole koskaan saanut kiertokiitäjää valolla, vaikka valopyynti sijaitsee kohtalaisen lähellä mesilähteitä.

Voisiko kiertokiitäjien seuranta toteuttaa laajemmin?

Tarpeeksi monen merkkeijän avulla voisi erittäin hyvällä onnella löytää saman kiertokiitäjäyksilön jopa eri paikkakunnilta. Toivottavasti mahdollisimman moni innostuisi merkkeijään ja havainnoimaan kiertokiitäjiä omilla vakiopaikoillaan vaikkapa vuosittain. Näin lajin liikkuvuudesta saataisiin entistä tarkempaa tietoa. Kysymyksessä on vapaaehtoinen ja leikkimielinenkin, mutta toisaalta sangen haastava ja mielenkiintoinen hanke. Jos kiinnostaa, voit ottaa yhteyttä joko SPS:n toiminnanjohtajaan (jari.kaitila@perhostutkijainseura.fi) tai suoraan kirjoittajaan (ks. yhteystiedot yllä) koordinoimiseksi.

Toimituksen lisäys: Tätä lehteä saatettaessa painokuntoon syyskuussa 2011, on kirjoittaja jatkanut kiertokiitäjien merkkeijäystä. Syksyn kahdeksasta merkitystä yksilöstä on eri lentoiltoina uudelleenpyydystetty samalta paikalta kaksi yksilöä.

MATTI S. CIGNEL

Kiertokiitäjien havainnoimista ajatellen ylivoimaisesti vetovoimaisin mesilähde vaikuttaa olevan valkotupakka (*Nicotiana glauca*). Alkukesästä istutettuna tämän yksivuotisen kasvin kukinta jatkuu yleensä heinäkuun lopulta aina ensimmäisiin yöpakkasiin asti. Kiertokiitäjät vierailivat jonkun verran myös muilla tupakkalajeilla sekä esimerkiksi syysleimuilla ja petunioilla.

Yläkuvasa kiertokiitäjä ravinnonhaussa Helsingin puistoistutuksilla syksyllä 2010. Vaikka perhonen on nopealiikkeinen ja vaikuttaa käytökseltään aralta, ei varovainen valaisu otsalampulla tai taskulampulla tunnu häiritsevän yksilöiden ruokailua (T. Lehto, suullinen tieto).

Lähteet

Hydén, N., Jilg, K. & Östman, T. 2006: Nationalmyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar: Ädelspinnare–toftsspinnare. Lepidoptera: Lasiocampidae–Lymantriidae. — ArtDatabanken, SLU, Uppsala. 480 s.

Hyönteistietokanta 2011: Hyönteistietokanta: Lepidoptera. [viitattu 16.7.2011]. <http://hyonteiset.luomus.fi/insects/main/EntDatabase.html#newobs-LEP>

Lehto, T. 2007: Kiertokiitäjät mettä vaanimassa. — *Baptria* 32: 58–59.

Välimäki, P., Pöykkö, H., Kaitila, J.-P. & Kullberg, J. 2008: Suurperhoshavainnot ja vaelluskatsaus 2006–2007. — *Baptria* 33: 45–79.